

A pandémia első hulláma a felsőoktatás-kutatások tükrében – Szakirodalmi áttekintés

Kopp Erika és Saád Judit***

DOI: 10.21549/NTNY.34.2021.3.1

A 2020. év kezdetén kialakult globális vírushelyzetre a felsőoktatási intézmények a világ minden részében a távolléti oktatásra történő átállással reagáltak. Ezen átalakulások, folyamatok és hatások vizsgálatára kezdettől fogva nagy kutatói érdeklődés irányult (Crawford et al. 2020; Rumbley, 2020), a helyzet által megkövetelt új tudás a sikeres adaptáció egyik meghatározó feltételévé vált. Vizsgálatunkban a pandémia első időszakában a felsőoktatás-kutatásokban megjelenő témák, módszertani megközelítések és a felsőoktatást érintő változások tematikus elemzését végeztük el. Az eredmények azt mutatják, hogy az időszak a felsőoktatás-kutatás területén is számos markáns következménnyel járt. Ezek egyike a publikációs tér átalakulása, a „szürke irodalom” szerepének felértékelődése, mely jóval gyorsabban reagál az aktuális problémákra, részben a felsőoktatás egyfajta „befelé fordulása”, a megváltozott körülményekhez igazodó oktatási tevékenységek miatti leterheltség (Crawford et al. 2020a), illetve a tudományos folyóiratok publikációs folyamatának hosszúsága miatt. A publikációk témáit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az oktatás és a kutatás kérdései, a konkrét oktatási tevékenység, ennek módszerei, eszközei, a jó gyakorlatok megosztása kiemelten fontos szerepet játszanak a vizsgált időszakban. Előtérbe kerülnek a távolléti oktatás gazdasági hatásaival, a hallgatói (és kisebb mértékben) az oktatói jólléttel, a pandémia felsőoktatás-politikára, felsőoktatás-irányításra gyakorolt hatásával foglalkozó vizsgálatok is.

Kulcsszavak: Covid-19, felsőoktatás, kutatás, szakirodalmi áttekintés

Bevezető

A 2020. év kezdetén kialakult globális vírushelyzetre a felsőoktatási intézmények a világ minden részében a távolléti oktatásra történő átállással reagáltak. A járvány globális oktatásügyi hatását jól érzékelteti, hogy a világ 188 országában vezetett az oktatási intézmények lezárásához és a távolléti oktatásra történő átálláshoz. Ennek következtében a világ tanulóinak mintegy 91%-a távolléti oktatás keretében tanult (UNESCO, 2020). Ez a jelenség kiemelten érintette a felsőoktatást, mivel a legtöbb országban az oktatás e területén valósultak meg először és leghosszabban a lezárások.

Az egyetemek bezárása azonban csak a jelenkori történelemben unikális jelenség. Sokat idézett példa a lezárások hatására a cambridge-i Trinity College-ban tanuló Newton, aki 1665-ben a pestisjárvány miatt karanténba vonult. E bezártságban, a colseworth-i kertben üldögélve, a Hold és a Föld kapcsolatán elmélkedve esett a fejére a híres alma, mely arra inspirálta, hogy a gravitációról kezdjen gondolkodni (Strathern, 2001). E történet mára a drámai külső események és a tudományra tett pozitív hatás klasszikus szimbólumává vált, tanulsága

* Egyetemi docens, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, e-mail: kopp.erika@ppk.elte.hu

** Projektmenedzser, a Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoport tagja, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, e-mail: saad.judit@ppk.elte.hu

talán segíti a felsőoktatás szereplőit abban, hogy átkeretezzék gondolkodásukban a lezárások hatásait. Mint arra Hrubos (2021) a járvány európai felsőoktatási hatásait összegző tanulmányában rámutat: remélhető, hogy a globális vírushelyzet a tudás gyakorlati hasznának felértékelődéséhez vezet, mely hosszú távon a felsőoktatás számára pozitív következményekkel járhat.

A jelenkori felsőoktatás számára a kialakult helyzet, illetve kiemelten ennek globális jellege valóban radikális változást, jelentős adaptációs kihívást jelentett. Az átalakulások, folyamatok, hatások vizsgálatára kezdettől fogva nagy érdeklődés irányult (Crawford et al. 2020; Rumbley, 2020). A kutatások jelentőségét felértékelték a helyzet által megkövetelt új tudás, mely a sikeres adaptáció egyik meghatározó feltételévé vált. Ezt végiggondolva fogalmazódott meg a kutatói csoportban három olyan kérdés, melyeket saját vizsgálataink megalapozása érdekében a szakirodalom vizsgálatával kíséreltünk meg megválaszolni: (1) Mik azok a témák, melyek megjelentek a felsőoktatás-kutatásokban a Covid19 kapcsán, különös fókusszal a felsőoktatás-pedagógiai kutatásokra? A nemzetközi trendekhez képest hogyan alakultak a magyar felsőoktatás-kutatások témái? (2) Melyek azok a módszertani megközelítések, melyeket az első szakaszban publikált kutatások követtek? (3) Milyen változások mutathatók ki a vizsgálatokban?

Jelen tanulmány e kérdésekre kapott válaszainkat összegzi. Alapvetően három fő adatgyűjtésre épül: nemzetközi adatbázisokban, hazai adatbázisokban és a Times Higher Education felületén elérhető publikációk vizsgálatára. A vizsgálat a sajátos körülményekből következően a 2020-as év első felében, a pandémia kezdetén megjelent publikációkat gyűjtötte össze és elemezte.

Szakirodalmi elemzések a pandémia és felsőoktatás-kutatás kapcsán

A vizsgálat megkezdése óta számos szisztematikus áttekintés született valamilyen, a pandémiához kapcsolható felsőoktatási területen. Ezek közül több a felsőoktatás terén mutatkozó hatásokat, megoldásokat vizsgálta a szakirodalomban megjelent kutatások másodelemzése alapján (például Abu Talib et al., 2021; Mystakidis et al., 2021; Paiva et al., 2021), kimutatva a tematikus változásokat, fő eredményeket. E kutatások közül vizsgálathoz leginkább az RMIT (Royal Melbourne Institute of Technology) Egyetem felsőoktatási kutatóközpontjában létrehozott nyílt hozzáférésű szakirodalmi adatbázis, illetve az adatbázis alapján született elemzések állnak közel. Az általuk létrehozott adatbázis első része (COVID-19 and Higher Education V1, 2020) a pandémia következtében létrejött lezárások első szakaszában, 2020. június végéig megjelent tanulmányokat gyűjti. Az adatbázis célja a nyílt hozzáférésű, szabad kutatás támogatása. Az adatbázisban a pandémia egyes szakaszaiban megjelent tanulmányokat külön gyűjtik, az első szakaszban megjelent tanulmányok kutatásunkkal azonos időszakra vonatkoznak. Gyűjtési köre jóval szélesebb a mi vizsgálatunknál, illetve a gyűjtött anyagok minőségét is értékeli a MMAT (Mixed Methods Appraisal Tool) és a QATTL (Quality Assessment Tool for Theory and Literature) minőségértékelő rendszerek alapján (erről bővebben lásd Butler-Henderson et al., 2020). Az adatbázis elemzésére a kutatócsoport a Crawford és munkatársai (2020b) által kidolgozott adaptációs modellt használja. Az adaptációs modell a pandémia felsőoktatásra tett hatásait olyan folyamatként értelmezi, melyben az időbeni változás során szakaszok különíthetők el, melyek a következők: (1) *gyors alkalmazkodás* (alaptevékenység új kontextusban történő alkalmazása), (2) *javítás* (az adaptált tevékenység optimalizálása a megváltozott körülményekhez, a minőség javítása, az új helyzetben alapvető és másodlagos tevékenységek elkülönítése), (3) *konzolidáció* (a járvány előtti helyzethez képest értékelés, az adaptációs folyamat sikerének vizsgálata), és (4) *helyreállítás* (visszatérés az eredeti tevékenységhez, eredeti tevékenységre vonatkozó tanulságok). Ebben a modellben helyezik el az adatbázisban szereplő dokumentumokat, kimutatva, hogy az első időszak publikációi többségükben nem lépnek túl az első két szakaszon.

A kutatás folyamata

Jelen vizsgálatban a szakirodalmi adatbázisok feltárása a 2020. április 1. és szeptember 30. között megjelent publikációkra irányult, a Times Higher Education esetében 2020. március és október közötti írások kerültek be az elemzésbe. A dokumentumokat az angol nyelvű publikációk esetében két tudományos folyóirat-adatbázisban (Google Scholar, Web of Science), és a Times Higher Educationban, a magyar vonatkozású anyagokat a Matarca és a Google Scholar adatbázisában gyűjtöttük. A Times Higher Education (THE), korábban The Times Higher Education Supplement (THES), 1971 óta, a Times magazinhoz kapcsolódó hetente egyszer megjelenő tematikus magazin, amely kifejezetten a felsőoktatás híreivel és kurrens témáival foglalkozik. Az Egyesült Királyságban megjelenő folyóirat jellemzően angolszász fókuszú, de Európa, illetve Ázsia, azon belül is a délkelet-ázsiai régió hírei is hangsúlyosan megjelennek, 2004-től jelenteti meg az egyetemi rangsorokat. Az újság profiljához illeszkedően elsősorban szakértői véleménycikkeket közöl, illetve a saját, és egyéb forrásokból származó felmérések eredményeiről tudósít. Ez a folyóirat azért került be a kutatásba, mert véleményünk szerint felsőoktatási fókuszából adódóan jól mutatja a vészhelyzeti működés folyamán relevánssá váló témák változásait, és a kutatások publikálási idejéhez képest jóval gyorsabban képes a felsőoktatás világában a pandémia kapcsán jelenlévő aktuális témákra történő reflektálásra. A folyóirat szerzői között rangos egyetemek tudományos és szakmai munkatársai, vezetői, az ágazat szakértői és kulcsfontosságú véleményalkotói, valamint a felsőoktatás, a kormányzat és a civil szervezetek döntéshozói szerepelnek, így a megjelenő publikációk elemzésén keresztül jól körvonalazhatók a felsőoktatás világának aktuális trendjei, legégetőbb kérdései, illetve az azokra adott válaszok.

A folyóirat-adatbázisokban az angol nyelvű keresés a (higher education OR university OR college) AND (pandem* OR Covid-19) AND (research OR inquiry OR questionnaire OR survey) AND 2020 (year) keresőkérdésekre az absztraktokban és címekben 428 találatot eredményezett. A találatokból a címek és absztraktok kézi szűréssel először a tudományterület szempontjából nem releváns találatokat szűrtük ki (280), majd a teljes szövegeket vizsgálva választottuk ki a felsőoktatásra fókuszáló, angol nyelvű írásokat. A folyóirat-adatbázisokból a szűréseket követően összesen 39 angol nyelvű tanulmányt válogattunk be a végső adatbázisba. A magyar nyelvű adatbázisokban a keresőkérdések a következők voltak: (felsőoktatás OR egyetem) AND kutatás AND magyar AND COVID-19 2020 (year). Ez lényegesen bővebb keresés, mint az angol nyelvű vizsgálatok esetében, azonban mindenképpen szerettük volna a rendelkezésre álló magyar nyelvű anyagokat azonosítani. E keresésre összesen 224 találatot kaptunk. A duplumok szűrését követően a kézi szűréssel választottuk ki a nem kutatással foglalkozó, nem felsőoktatásra vonatkozó, illetve tudományterület szempontjából nem releváns (például egészségügyi témájú cikkeket. Végül 14 tanulmány került be a teljes szöveg vizsgálata alapján az adatbázisba. A THE elemzése során a 2020. március és október között megjelent digitális magazinokat vizsgáltuk, összesen 17 különszámot és mintegy 150 cikket néztünk át. Április 2-től a magazin a szokásos havi négy szám helyett havi kettőt jelentet meg, több elemző írással. Kutatásunkban kizárólag a pandémiának a felsőoktatás irányítására, a felsőoktatás-politikára, az oktatásra és kutatásra, illetve a hallgatókra és oktatókra tett hatásai-val foglalkozó cikkeket vettük figyelembe. A vizsgálódásból kizártuk a kifejezetten a covid-kutatásról szóló tudományos cikkek ismertetését, illetve a pandémiához közvetlenül nem kapcsolódó írásokat, így a végleges adatbázisba került cikkek száma 138. Mivel egyes esetekben egy cikkben belül több konkrét tematika is megjelent, ezért a témákat nem kizárólagosan rendeltük hozzá a cikkekhez, hanem előfordult egy cikkhez több téma hozzárendelése is. A teljes végső adatbázist a Zotero programban alakítottuk ki. A THE elemzése esetében szándékosan tágitottuk a kutatás fókuszát, azzal a céllal, hogy a pandémia idején a felsőoktatás világában meg-

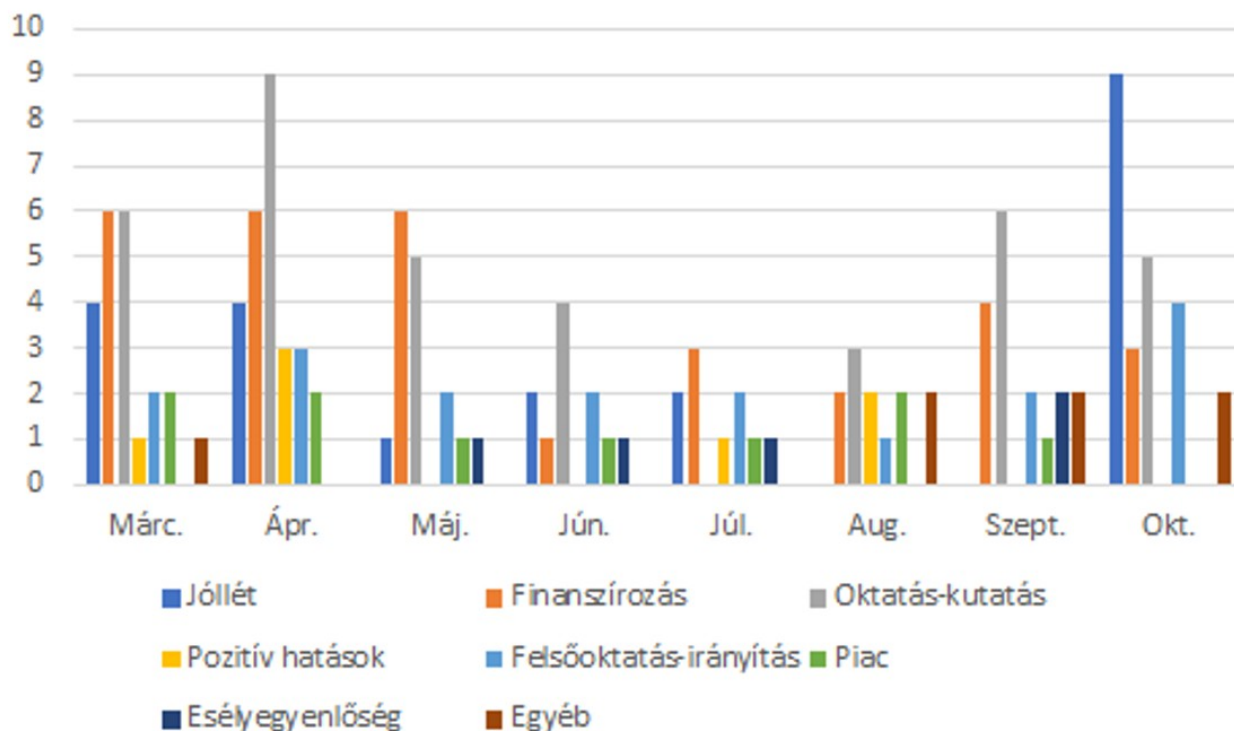
mutatkozó aktuális trendek és kérdések kontextusában elhelyezve is lássuk a felsőoktatás-pedagógiai kutatások súlyát.

A létrejött adatbázist Excelbe exportáltuk, majd az egyes elemeket átolvasva kódoltuk, a következő kódok mentén: szerző, cím, megjelenés időpontja, probléma, téma. A témákat először nyílt kódolással, majd a nyílt kódolás alapján létrejött kategóriákat egymással egyeztetve, közös kategóriákat kialakítva soroltuk be. A kutatást tartalmazó tanulmányokat a vizsgálat során alkalmazott módszer(ek), minta alapján is kódoltuk. A létrejött tematikus kódokat az eredményekhez kapcsolva ismertetjük.

Eredmények

Az eredményeket a következőképpen ismertetjük: először bemutatjuk a THE-ben megjelent tanulmányok tematikus változásait. Ezt követően az angol nyelvű és magyar nyelvű kutatásokból létrehozott adatbázis elemzésének eredményeit összegezzük, kitérve a publikációk kutatási megközelítésére, a tárgyalt témák és az alkalmazott módszerek bemutatására.

A THE-ben megjelent véleménycikkekre vonatkozó eredmények

1. ábra: A Times Higher Education pandémiával kapcsolatos írásainak tematikus megoszlása 2020. március–október között

A cikkek témája legnagyobb arányban (27,54%) ebben az időszakban az oktatás és a kutatás témájához kapcsolódott. Egy jelentős részük az online oktatáshoz kívánt segítséget nyújtani, jó gyakorlatok megosztásával (online tananyaggyártás, hallgatók figyelmének fenntartása, kreatív tanulási környezet megteremtése), egy részük a pandémia kapcsán a felsőoktatásban jelentkező kihívásokat adott országok (India, Brazília, Irak) szemszögéből elemezte, a hónapok előrehaladásával pedig megjelentek azok a véleménycikkek, amelyek a pandé-

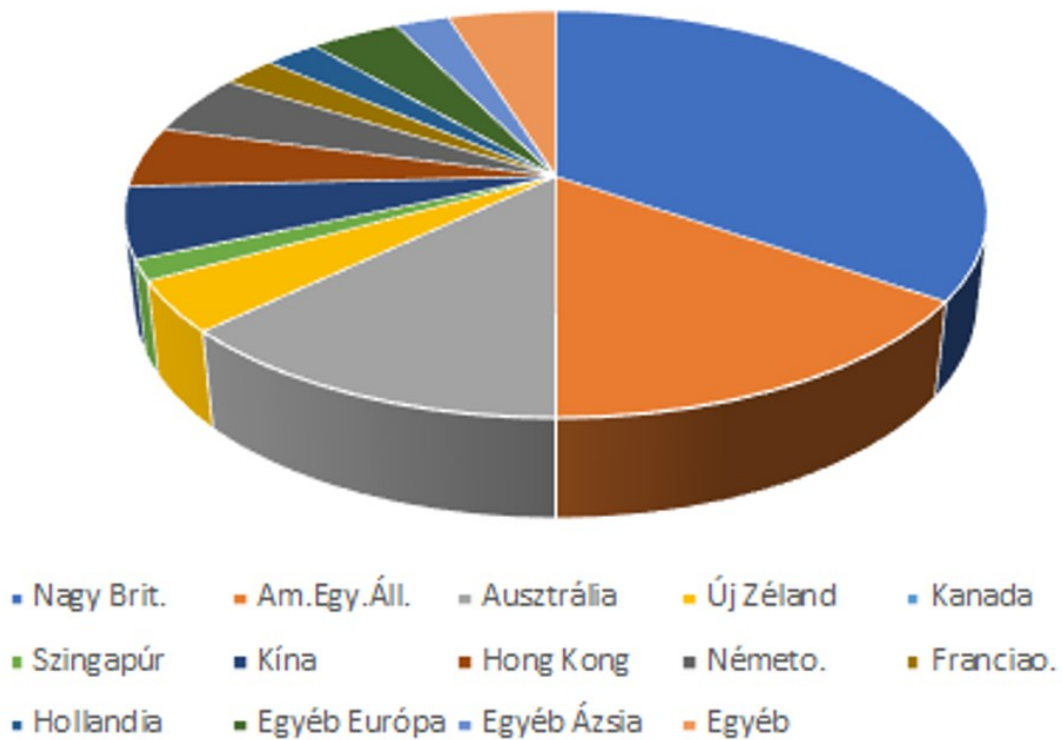
mia lecsengése utáni időszakban a hibrid oktatásra való felkészülésről szóltak. Ugyancsak az idő előrehaladásával párhuzamosan egyre inkább teret kapott az online vizsgáztatás kérdésköre, részben jó gyakorlatok bemutatásával is. A kutatás témájában a kutatócsoportok, egyetemek közötti kutatási együttműködések, a kutatás finanszírozásának a COVID okozta átstrukturálása kerültek előtérbe, illetve a személyes kapcsolatok megszűnésével elsősorban a fiatal kutatókat érintő hátrányok. A második legnagyobb számú csoportba tartozó cikkek (22,46%) a felsőoktatás finanszírozásával voltak kapcsolatosak: nagy hangsúlyt kapott a határozott idejű szerződéssel dolgozó oktatók ingatag egzisztenciális helyzete, ami elsősorban a nemzetközi hallgatók elvesztéséből fakadó pénzügyi nehézségek következményeként jelent meg. Ez a probléma elsősorban a nemzetközi hallgatók tandíjától erősen függő angolszász országok (Nagy-Britannia, USA, Ausztrália, Új-Zéland) egyetemeit érintette súlyosan. Az elemző cikkek között előfordultak a pénzügyi veszteségekről szóló becslések, a COVID hatására a mobilitási preferenciák átalakulásának lehetősége, illetve bizonyos finanszírozási sémák átgondolásának szükségessége (például az oktatók nyugdíjkonstrukciójának átgondolása az Egyesült Királyságban). A következő legfontosabb téma a hallgatói (és kisebb mértékben) az oktatói jólléttel foglalkozó felmérések, illetve vélemények (15,94%). Ezen belül hangsúlyosan szerepelt a nemzetközi hallgatók jólléte (ázsiai hallgatókkal szembeni idegengyűlölet, a nemzetközi hallgatók hazautazásának/maradásának kérdése). Az oktatói jóllét kapcsán a határozott idejű, megbízás keretében foglalkoztatott oktatók bérének finanszírozása körüli bizonytalanság volt hangsúlyos – ami ugyancsak elsősorban az angolszász országokra jellemző, az oktatók jelentős részét érintő foglalkoztatási forma –, a helyzet kezelésének egyetemenként eltérő gyakorlata és egyenetlensége, valamint a mentális jóllét fontosságát kiemelő írások jelentek meg. Egy cikk speciálisan a női kutatók helyzetét taglalta a pandémia során.

A pandémiának a felsőoktatás-politikára, felsőoktatás-irányításra gyakorolt hatásával foglalkozott a vizsgált cikkek 13,04%-a. Ezek egy része az elsőéves hallgatók felvételével foglalkozott, mivel a pandémia miatt elmaradtak a középiskolai záróvizsgák; érintette az online hozzáférésekből fakadó esélyegyenlőségi problémákat; voltak a felsőoktatás irányítói számára megfogalmazott tanácsok, javaslatok; továbbá a különböző régióknak a pandémia kezelésével kapcsolatos megküzdési stratégiáit, illetve az egyes országokban a COVID-hatását elemző összehasonlító elemzések. Ezenkívül megjelentek az egyetemi modellek átgondolását sürgető véleménycikkek is: az egyetemek harmadik missziójáról, a helyi közösségekkel való kapcsolat átgondolásáról, a nyugdíjazási politikáról és a hallgatók foglalkoztatásának konstrukciójáról.

Az írások további 7,25%-át a felsőoktatási intézmények strukturális változásának szükségességét tagláló véleménycikkek tették ki. A cikkek további 5,07%-a a pandémia okozta lehetőségekkel, várható pozitív hatásokkal/változásokkal/következményekkel foglalkozott: a hallgatókról gyűjtött adatokat hogyan lehet felhasználni a tanulási élmény növelése érdekében; a megnövekedett hallgatói együttműködések kiaknázása; a nemzetközi kutatási kapacitások kiépítése Afrika, Ázsia és Dél-Amerika egyetemeivel. Végezetül az átnézett elemzések mintegy 3,62%-a kifejezetten a hallgatói esélyegyenlőség kérdéseire irányult.

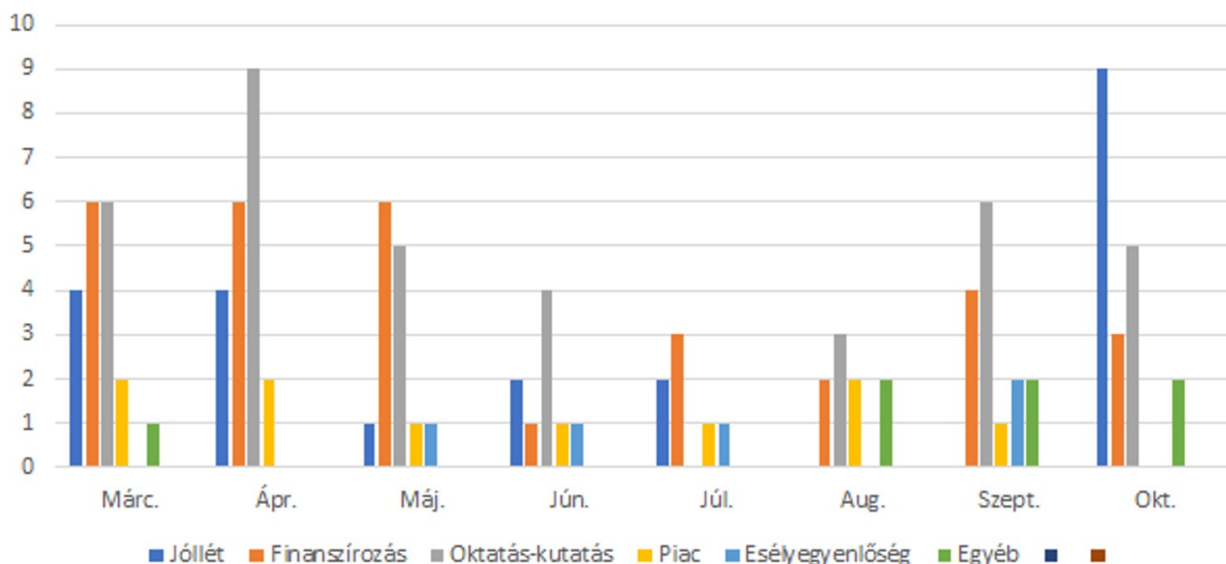
Az egyéb témák között (5,07%) szerepelt a lezárásokkal kapcsolatos szabályokat megszegő egyetemekről szóló tudósítás, az ázsiai országok egyetemein a COVID harmadik hullámáról szóló tájékoztatás, elemző cikk a COVID fejlődést hátráltató hatásáról a dél-afrikai egyetemeken, illetve egy, a kibertámadások megnövekedett veszélyéről szóló véleménycikk.

A következő ábrán a cikkekben ismertetett felsőoktatási intézmények, illetve a véleményt kifejtő szakértők ország szerinti megoszlása látható (2. ábra). Az angolszász országok túlsúlya mellett hangsúlyosan jelenik meg a dél-kelet-ázsiai régió, míg a kontinentális Európa tekintetében csak Nyugat-Európa van jelen.

2. ábra: A cikkekben megjelenő témák megoszlása országok szerint

A cikkek tematikus megoszlását, a hónapok lebontásában az alábbi grafikon mutatja (3. ábra). A pandémia kialakulásának kezdeti hónapjaiban az oktatással és kutatással foglalkozó, problémaorientált cikkek száma növekszik (véltetően a tanévkezdéshez is köthetően), a COVID elhúzóásával pedig a hallgatói-oktatói jólléttel foglalkozó cikkek száma ugrott meg. A finanszírozással kapcsolatos kérdések elsősorban a sokkhatás elején kerültek előtérbe, de végigkísérték a teljes vizsgált időszakot.

3. ábra: A THE-ben a vizsgált időszakban megjelenő, pandémiához kapcsolódó témák hónapok szerinti bontásban

A tudományos folyóiratokban megjelent tanulmányokra vonatkozó eredmények

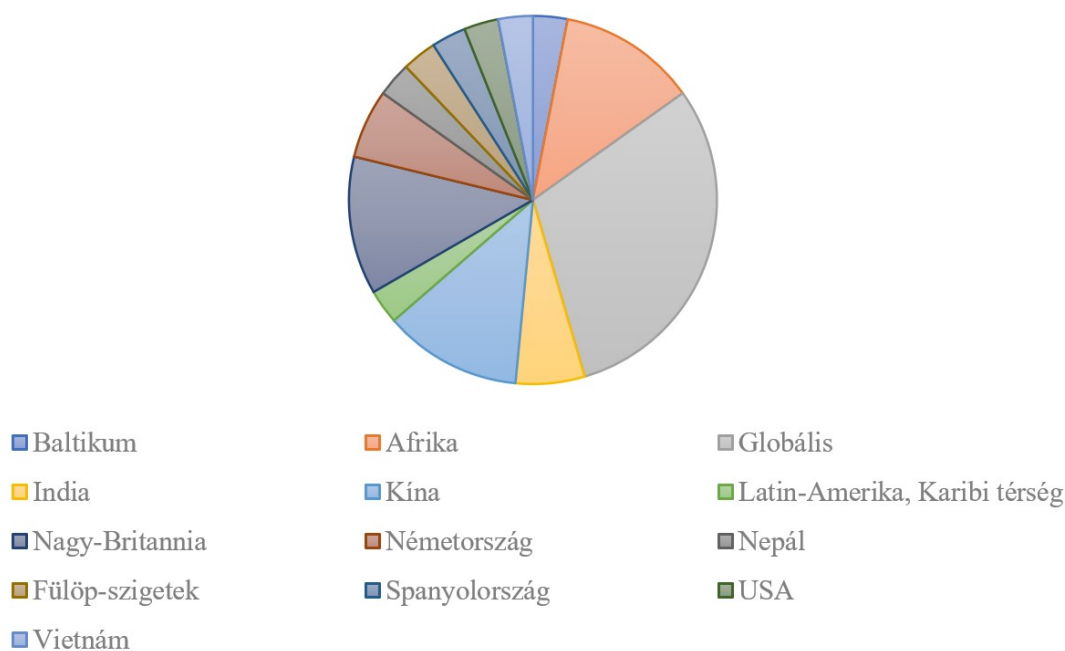
Az adatbázisokból történő gyűjtést és az eredmények vizsgálatát, szűrését követően az általunk kialakított végső adatbázis a következő dokumentumtípusokat tartalmazta (lásd 1. táblázat).

Dokumentum típusa	Angol nyelvű (db)	Magyar nyelvű (db)	Összesen (db)
Könyv	1	0	1
Folyóiratcikk	29	14	43
Jelentés	8	0	8
Konferenciaprezentáció	0	1	1
Könyvfejezet	1	0	1
	39	15	54

1. táblázat: A megjelent tudományos kutatások jellemzői

Vizsgálatunk során legnagyobb arányban folyóiratcikket találtunk, ezt követik a jelentésként besorolt, részben kutatások eredményeiről beszámoló, részben helyzetjelentések vagy akár módszertani ajánlásokat összefoglaló dokumentumok. Mint látható, a magyar nyelvű találatok felülreprezentáltak az adatbázisban, mivel arra törekedtünk, hogy minél szélesebb körben gyűjtsük a magyar nyelvű találatokat, ezért az adatbázisba kerülés egyik fontos szempontja éppen a nyelv volt.

Az angol nyelvű találatok geográfiai fókuszát a következő ábra mutatja, konkrétan magyar vonatkozású tanulmány ezek között nincs:

4. ábra: Az adatbázisba került publikációk geográfiai fókuszának megoszlása

Mint látható, az angol nyelvű publikációk jelentős része általános fókusszal rendelkezett, azaz nem egy földrajzi területre fókuszált, illetve az azonosított publikációk jelentős része a pandémia mint globális jelenség hatásaira irányult. A publikációk érdekes sajátossága, hogy a témában a szokásosan megfigyelhető angolszász fő-

kusz csökkent: egyrészt, a helyzet sajátosságaiból adódóan jelentős a kínai helyzetre vonatkozó publikációk száma, másrészt olyan, a felsőoktatási kutatások területén kevésbé frekvenciált országok, mint Nepál, Fülöp-szigetek is megjelentek a kutatásokban.

A tudományos folyóiratokban ebben az időszakban megjelent cikkek témái alapján a kódolást követően a 2. táblázatban látható fő csoportokat alakítottuk ki.

Nyílt kódok	Közös végleges kódok	Végleges témacsoportok
Digitális eszközök, virtuális tanterem, zoom használata, hibrid osztályterem, digitális felület	Digitális eszközök	Konkrét oktatás
Anatómia oktatás online, önszabályozott tanulás hogyan, távolléti oktatás módszerei hosszú távon, hosszú távon használat hogyan, gyakorlati képzés hogyan,	Távolléti oktatás módszerek	
Értékelés, vizsga, minőségfejlesztés	Értékelés	
Tanárképzés, egészségügyi képzés	Ágazati kérdések	Felsőoktatás irányítása
Intézményi szintű vészhelyzeti terv, kontingencia-terv, intézményi szintű stratégia, költségvetés, intézményi hozzáférés, intézményi elégedettség	Intézményi szintű oktatásirányítás, oktatáspolitiká	
Oktatáspolitikai intézkedések a felsőoktatásban, hozzáférés országos	Nemzeti szintű oktatásirányítás, oktatáspolitiká	
Gazdasági következmények, pandémia utáni következmények	Nemzetközi szintű oktatásirányítás, oktatáspolitiká	
Félelem, megküzdés, társas támogatás, érzelmi megküzdés,	Jóllét	Hallgatók
Hozzáférés, önszabályozott tanulás, tanulási stratégiák, feladatvégzés, vélemények az online oktatásról	Tanulás	
Xenofóbia, külföldi hallgatókkal szemben előítélet	Külföldi hallgatók	

2. táblázat: A kódok kialakulása, végleges témacsoportok

A vizsgált tanulmányok egy jelentős része foglalkozott konkrét oktatási folyamatok hatásának, eredményességének vizsgálatával vagy ennek elméleti áttekintésével. Számos olyan munka jelent meg, különösen a kezdeti időszakban, amely ismertette az intézmények jó gyakorlatát például esettanulmányként. Az oktatáshoz konkrétan köthető, általában a digitális átálláshoz kapcsolható témák mellett megjelent a vizsgáztatás és a gyakorlatok problémája, illetve erre vonatkozó megoldások leírása. A cikkek másik nagy csoportja az irányítás kérdéseivel foglalkozott: itt egyrészt megjelentek országtanulmányok vagy összehasonlító vizsgálatok, illetve intézményi szinten stratégiák leírása, vizsgálata, a rendelkezésre álló erőforrások, hozzáférés elemzése. Számos tanulmány foglalkozott a távolléti oktatás gazdasági hatásaival, intézményi és országos szinten egyaránt. Végül jelentős témacsoportot alkottak a hallgatókra vonatkozó vizsgálatok: itt egyrészt olyan pszichológiai vizsgálata-

tok jelentek meg, mint a jóllét vagy a félelem és megküzdés témája, de számos kutatás foglalkozott a hallgatók online eszközökhöz történő hozzáféréseinek problémáival. Elkülönült témacsoportként jelöltük a külföldi hallgatókhoz kapcsolódó problémákra fókuszáló vizsgálatokat.

A publikációkban bemutatott kutatások szemléletmódja vegyes, bár a kezdeti időszakra kétségtelenül inkább a kvalitatív és elméleti munkák dominanciája jellemző. Különböző megközelítést követő vizsgálatok nemcsak a nemzetközi, hanem a magyar publikációkban is megjelentek, mint azt a 3. táblázat is mutatja:

Empirikus vizsgálat	Megközelítés	Angol nyelvű	Magyar nyelvű
Igen	Kvalitatív	Abebaw, 2020; Bao, 2020; Crawford et al., 2020b; Dawadi et al., 2020; Evans et al., 2020; Gonzalez et al., 2020; ROY et al., 2020; Sahu, 2020; Skulmowski & Rey, 2020; Son et al., 2020; Tamrat, 2020; Tria, 2020; Usak et al., 2020	Gergely, 2020; Krabák, 2020; Mohos et al., 2020
	Kvantitatív	Arora & Srinivasan, 2020; De Ponti et al., 2020; Hanushek & Woessmann, 2020; König et al., 2020; Li & Peng, 2020; Longhurst et al., 2020; Marinoni et al., 2020	Hargitai et al., 2020; Pásztor, 2020; Serfőző et al., 2020
Nem	Elméleti vagy áttekintés	Kerres, 2020; la Velle et al., 2020; O'byrne, 2020; OECD, 2020a, 2020b; Pham & Ho, 2020; Skulmowski & Rey, 2020; Strielkowski & Wang, 2020; Tamrat, 2020; Wang et al., 2020; Zhu & Liu, 2020	Cserné Ádermann, 2020; Kéri, 2020; Molnár, 2020; Námesztovszki et al., 2020; Szűcs, 2020; Zakota, 2020

3. táblázat: Az adatbázisban szereplő dokumentumok szemléletmódja

Az empirikus vizsgálatokban alkalmazott módszerek is sokszínű képet mutatnak, itt a kapott eredményeket a 4. táblázat összegzi:

Módszerek	Kvalitatív	Kvantitatív	Összesen
Dokumentumelemzés	2	0	2
Esettanulmány	4	0	4
Interjú	6	0	6
Kérdőív	3	12	15
Kísérlet	1	0	1
Mélyinterjú	1	0	1
Gazdasági mutatók másodelemzése	0	1	1
Tartalomelemzés	2	0	2
Blogok elemzése	1	0	1
Szisztematikus szakirodalom-elemzés	1	0	1
Tematikus elemzés	0	1	1

4. táblázat: Az empirikus vizsgálatokban alkalmazott módszerek

Az elemzett publikációkban legnagyobb arányban a kérdőíves vizsgálatok eredményei jelentek meg, emellett az interjú és az esettanulmány módszerét alkalmazta több vizsgálat. A kérdőíves vizsgálatok meghatározó módon hallgatók körében végzett, hallgatókra vonatkozó témákra irányultak, az esettanulmányok viszont a szervezeti vagy országos szintű irányítás csoportjába sorolható témákra. A kvalitatív interjúk célja néhány vizsgálatban a kvantitatív adatgyűjtés kiegészítése volt, illetve hallgatókra vonatkozó témákban megjelenő adatgyűjtésre használták a kutatók.

Diszkusszió

Az eredményeket áttekintve megállapíthatjuk, hogy a pandémia első időszaka a felsőoktatás-kutatásra vonatkozó publikációk területén is számos markáns következménnyel járt. Ezek közül az első maga a publikációs tér átalakulása. Az eredményekből úgy tűnik, hogy a tudományos közlemények és publicisztika között a sajátos helyzethez kapcsolható írások aránya jelentősen eltér: míg a THE írásait ebben az időszakban uralják a pandémia által kiváltott témák, a tudományos közlemények esetében a helyzetre vonatkozó vizsgálatok publikálása inkább a következő időszakban, a második és harmadik hullám idején erősödik meg. Ennek oka egyrészt a felsőoktatás egyfajta „befelé fordulása”, a megváltozott körülményekhez igazodó oktatási tevékenységek miatti leterheltség lehet (Crawford et al., 2020a), illetve a tudományos folyóiratok publikációs folyamatának hosszúsága, esetenként a folyóiratok bírálati gyakorlata is hozzájárul ehhez. Ez a jelenség felértékelte a „szürke irodalom” szerepét, mely jóval gyorsabban reagál az aktuális problémákra. Ezt a felértékelődést jól példázza a THE gyakorlata, melyben a vizsgált időszakban mindvégig hangsúlyosan jelentek meg az oktatás és a kutatás kérdései. A publikációs tér átalakulását jól mutatja a magyar nyelvű tanulmányok megjelenése is: az adatbázisba válogatott tanulmányok közül 8 jelent meg az eredetileg civil társadalommal kapcsolatos problémákkal foglalkozó Civil Szemle különszámában, pedagógiai folyóiratokban (feltételezhetően a nemzetközi helyzet ismer-

tetésénél említett okok miatt) csak a második félévben jelentek meg olyan tanulmányok, melyek a felsőoktatásra fókuszálva a távolléti oktatást vizsgálják, elemzik.

A publikációk témáit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a konkrét oktatási tevékenység, ennek módszerei, eszközei, a rendelkezésre álló felületek és ezek használata mint téma a kutatásokban és a THE cikkeiben egyaránt felértékelődött: az elméleti írások jelentős része foglalkozik ezzel, a THE-ben vizsgált cikkek egy része pedig jó gyakorlatok, az online oktatáshoz kapcsolódó hasznos tippek bemutatását foglalta magában, majd – különösen a vizsgált időszak második felétől kezdődően – a vizsgáztatás, az online vizsgáztatás kérdései kerültek előtérbe.

Mind a kutatási, mind a THE-ben megjelent publikációkban fontos szerepet kaptak az oktatásirányítási és oktatáspolitikai témák: a kutatások között esettanulmányokként jelennek meg intézményi irányítási, reziliencia-folyamatokat bemutató vizsgálatok, illetve a középső időszakban nagymintás összehasonlító vizsgálatok, melyek intézményi gyakorlatokat vagy gazdasági következményeket elemeznek. A THE-ben ezen belül kiemelt szerepet kapott a külföldi hallgatók távozásának kérdése is. A külföldi hallgatók általi finanszírozástól függő angolszász országokban értelemszerűen központi kérdés a lezárások miatt megcsappanó külföldi hallgatói létszám, amely az egyéb finanszírozási forrásokból gazdálkodó nyugat-európai egyetemeket sokkal kevésbé érintette. A folyóiratban témaként megjelent a pandémia következtében a dél-kelet-ázsiai országok versenyelőnyhöz jutása, mely a kutatások területén is azonosítható. A vizsgált kutatások geográfiai fókuszát témánk kapcsán is világosan mutatja a kutatások területén az utóbbi évtizedben megjelenő kelet-ázsiai erősödést.

A publikációkból kialakított harmadik fontos témacsoport a hallgatókra vonatkozó vizsgálatoké: viszonylag korán, a lezárásokat követően megjelennek a hallgatói jóllétet, hozzáférést, megküzdést, szorongást elemző és/vagy mobilitásban tanuló hallgatókra vonatkozó kutatások, illetve a THE-ben is jelentős szerepet kaptak hallgatói jólléttel foglalkozó írások, melyekben a hallgatói érdekképviselői szervezetek felmérései kaptak figyelmet az online vizsgák során a személyes adatok védelmére vonatkozóan, illetve az online oktatásra való áttérés kérdése a tandíjcsökkentés problematikájának kapcsán. Emellett felmerült az írásokban az ázsiai származású hallgatókkal kapcsolatos idegengyűlölet, illetve az országukba visszatért kínai hallgatók esetében az internet-hozzáférés korlátozásával kapcsolatos nehézségek. Míg a kutatások elemzése során nem találtunk oktatókra vonatkozó vizsgálatokat, a THE-ben a finanszírozási gondokból fakadó létszámcsökkenés veszélye kapcsán jelenik meg ez a terület. Míg a kutatásokban ebben az időszakban csak az elméleti tanulmányokban jelennek meg a felsőoktatás funkciójának, szerkezetének, a távolléti oktatás következményeinek átgondolását sürgető tanulmányok, a THE-ben számos cikkben felbukkannak a témához kapcsolódó véleménycikkek, például a helyi közösség igényeit jobban kiszolgáló egyetem, a szakképzés erősítésének igénye, illetve egy integráltabb felsőoktatási szerkezet megteremtése. A folyóiratban több írás taglalta az online vagy vegyes képzések pandémia utáni létjogosultságát/szükségességét.

A magyar nyelven és magyar vonatkozásokkal ebben az időszakban megjelenő tanulmányokban az alacsony elemszám miatt változási trendeket nem tudtunk vizsgálni, a témák lefedettségét tekintve viszont megállapítható, hogy már az első időszakban megjelentek az oktatásra vonatkozó, annak eszközeit, lehetőségeit áttekinthető, főként elméleti tanulmányok, illetve már ekkor publikáltak hallgatókra vonatkozó és intézményi folyamatokat elemző vizsgálatokat. Az ebben az időszakban megjelent magyar vizsgálatokból viszont egyértelműen hiányoznak a hosszútávú társadalmi-gazdasági hatásokat elemző kutatások.

A kutatások módszereiben is azonosítható egyfajta időbeni változás: az első időszakban főként elméleti munkákat, vizsgálatok másodelemzéseiből levont következtetéseket és dokumentumelemzéseket, tartalom-elemzéseket találtunk, ezt követően esettanulmányt alkalmazó kutatásokkal bővült a paletta, májusban pedig

már megjelentek a nagymintás reprezentatív kérdőíves vizsgálatok, majd nemzetközi összehasonlító vizsgálatok is. Ezen belül a magyar kutatások többsége elméleti fókuszú, azonban már ebben az időszakban is megjelent kérdőíves és interjú alkalmazó empirikus vizsgálatot tartalmazó publikáció is.

Következtetések, gyakorlati javaslatok

Kutatásunkban a pandémia első időszakában megjelent felsőoktatáshoz kapcsolódó publikációkat elemeztük, a Web of Science, a Google Scholar, a Matarka és a Times Higher Education melléklete alapján. A vizsgálat az ebben az időszakban megjelent publikációk témáinak és vizsgálati módszereinek feltárására irányult, külön fókuszálva a magyar felsőoktatásra vonatkozó dokumentumokra. Az összegyűjtött dokumentumok elemzése során szembeűnő volt a témára vonatkozóan a tudományos folyóiratokban megjelent publikációk alacsony száma, ami a más forrásokból származó információk szükségszerű felértékelődéséhez vezet. Az is érzékelhető, hogy később publikált kutatások előzetes „beharangozása” is zajlott nem tudományos folyóiratokban, sajnos ezt a magyar kutatások esetében nem tudtuk vizsgálni, ezt érdemes a továbbiakban áttekinteni. Benyomásunk az, hogy a gyors változások során átalakuló publikációs térben a vizsgálatok, kutatási eredmények előzetes nyilvánossága, regisztrációja (erről bővebben lásd: Nosek et al., 2018) például a felsőoktatás-pedagógia területén is jelentősen hozzájárulhat a tudományosság bevezetőben említett felértékelődéséhez. Kérdéses, hogy ilyen szintű publikációs tudatosság és aktivitás elvárható-e a jelenlegi helyzetben a hazai felsőoktatás-kutatástól.

A vizsgált időszak tudományos publikációi konkrét oktatáshoz kapcsolódó kérdésekre, az oktatásirányításra és a hallgatókra fókuszáltak. Érdekes módon oktatókra, az ő jóllétükre, helyzetükre vonatkozó kutatásokat alig találtunk, annak ellenére, hogy például közoktatási területen számos vizsgálat vagy tanulmány vonatkozott a tanárookra, a tanári munka drasztikus átalakulására (erről lásd például Hargreaves & Fullan, 2020; Reimers et al., 2020). Ez a helyzet természetesen mostanra jelentősen átalakult, azonban véleményünk szerint a kezdeti időszak folyamatai jól rávilágítanak a felsőoktatásban dolgozó oktatókra vonatkozó tudás szükségességére. Erre a hiányra reagálnak azok a vizsgálatok, melyek e szám további részében, a Fókusz rovatban olvashatók (Horváth et al., 2021; Kálmán et al., 2021a; Kálmán et al., 2021b).

A kutatás korlátai

A vizsgálat jelentős korlátját jelentette a vizsgálat időszaka: a pandémia korai szakaszában megjelent publikációkat elemeztük, azonban a folyóiratok bírálati rendszeréből adódóan számos, akár a korai szakaszban készült vizsgálat még nem került be a mintába, az adatgyűjtés időbeni korlátozottsága miatt. Ebből következően eredményeink csak a már publikált felsőoktatás-pedagógiai kutatásokra vonatkoznak. A rendelkezésre álló erőforrások szűkössége a vizsgálat számos lehetőségét behatárolta: fontos lett volna néhány magyar nyelvű, a felsőoktatás területén rendszeresen megjelenő hetilapot vagy weblapot elemezni, azonban a magyar nyelvű „szürke irodalom” feltárására nem volt módunk, a THE-ben megjelenő véleménycikkek tematikus változásai pedig nem tükrözik a magyar érdeklődés változásait.

Irodalom

1. Abebaw, Y. A. (2020, 0). COVID-19 – A chance for universities to regain public trust? *University World News*. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200506100321289>
2. Abu Talib, M., Bettayeb, A. M., & Omer, R. I. (2021). Analytical study on the impact of technology in higher education during the age of COVID-19: Systematic literature review. *Education and Information Technologies*. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10507-1>
3. Arora, A. K., & Srinivasan, R. (2020). Impact of pandemic covid-19 on the teaching – learning process: A study of higher education teachers. *Prabandhan: Indian Journal of Management*, 13(4), 43–56. <https://doi.org/10.17010/pijom/2020/v13i4/151825>
4. Bao, W. (2020). COVID -19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113–115. <https://doi.org/10.1002/hbe2.191>
5. Butler-Henderson, K., Crawford, J., Rudolph, J., Lalani, K., & K.m, S. (2020). COVID-19 in Higher Education Literature Database (CHELD V1): An open access systematic literature review database with coding rules. *Journal of Applied Learning and Teaching*, 3(2), 11–16.
6. COVID-19 and Higher Education V1. (2020). Institute of Research Innovation. <https://www.instituteofresearchinnovation.com/data/covid-19-and-higher-education-coronavirus>
7. Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., Glowatz, M., & Crawford, J. (2020). COVID-19: 20 Countries' Higher Education Intra-Period Digital Pedagogy Responses. *Journal of Applied Learning & Teaching*, 3(1). DOI: 10.37074/jalt.2020.3.1.7
8. Cserné Ádermann, G. (2020). Távoktatás: A levelezéstől a digitális oktatásig. *Civil Szemle*, 17(Klnsz), 7–22
9. Dawadi, S., Giri, R., & Simkhada, P. (2020). Impact of COVID-19 on the Education Sector in Nepal— Challenges and Coping Strategies. *Sage, preprint*. <https://doi.org/10.31124/advance.12344336>
10. De Ponti, R., Marazzato, J., Maresca, A. M., Rovera, F., Carcano, G., & Ferrario, M. M. (2020). Pre-graduation medical training including virtual reality during COVID-19 pandemic: A report on students' perception. *BMC Medical Education*, 20(1), 332. <https://doi.org/10.1186/s12909-020-02245-8>
11. Evans, D. J. R., Bay, B. H., Wilson, T. D., Smith, C. F., Lachman, N., & Pawlina, W. (2020). Going Virtual to Support Anatomy Education: A STOPGAP in the Midst of the Covid-19 Pandemic. *Anatomical Sciences Education*, 13(3), 279–283. <https://doi.org/10.1002/ase.1963>
12. Evans, J., & Benefield, P. (2001). Systematic Reviews of Educational Research: Does the Medical Model Fit? *British Educational Research Journal*, 27(5), 527–541. <https://www.jstor.org/stable/1501949>
13. Gergely, A. G. (2020). A Covid-19 járvány és annak megítélése a Miskolci Egyetemen Stipendium Hungaricum Ösztöndíjprogram keretén itt tartózkodó külföldi hallgatók szemszögéből. *Szellem és tudomány*, 2, 263.
14. Gonzalez, T., de la Rubia, M. A., Hincz, K. P., Comas-Lopez, M., Subirats, L., Fort, S., & Sacha, G. M. (2020). *Influence of COVID-19 confinement in students performance in higher education*. <http://arxiv.org/abs/2004.09545>
15. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2020). *The Economic Impacts of Learning Losses*.
16. Hargitai, D. M., Sasné Grósz, A., & Veres, Z. (2020). Hagymányos és online tanulási preferenciák a felsőoktatásban—A COVID-járvány kihívásai. *Statistikai Szemle*, 98(7), 839–857.
17. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2020). Professional capital after the pandemic: Revisiting and revising classic understandings of teachers' work. *Journal of Professional Capital and Community*, 5(3/4), 327–336. <https://doi.org/10.1108/JPCC-06-2020-0039>
18. Horváth, L., Czirfusz, D., Mисley, H. & N. Tóth, Á. (2021). Alkalmazkodási stratégiák a távolléti oktatás során hallgatói, oktatói és intézményi szinten. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 9(3), 23–42.
19. Hrubos, I. (2021). A koronavírus-válság hatása a felsőoktatásra: Európai és globális körkép. *Educatio*, 30(1), 50–62. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.4>

20. Kálmán, O., Eszes, F., Kardos, D., Lénárd, S., Pálvölgyi, L., & Szivák, J. (2021a). Arctalanság a távolléti felsőoktatásban. Oktatók és hallgatók dilemmái és kritikus eseményei a távolléti oktatás első időszakában. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 9(3), 43–61.
21. Kálmán, O., Eszes, F., Kardos, D., Lénárd, S., Pálvölgyi, L., & Szivák, J. (2021b). A partnerség lehetőségei. Oktatók és hallgatók dilemmái a távolléti felsőoktatás második időszakában. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 9(3), 62–82.
22. Kéri, K. (2020). Múlt a jövőben: Neveléstörténet a digitális korban = Past into the future: A history of education in the digital age. *Civil Szemle*, 23–37.
23. Kerres, M. (2020). Against All Odds: Education in Germany Coping with Covid-19. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 690–694. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00130-7>
24. König, J., Jäger-Biela, D. J., & Glutsch, N. (2020). Adapting to online teaching during COVID-19 school closure: Teacher education and teacher competence effects among early career teachers in Germany. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 608–622. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1809650>
25. Krabák, A. A. (2020). Helyzetértékelés hallgatói szemmel a koronavírus-járvány tükrében. *Szellem és tudomány*, 2, 293.
26. la Velle, L., Newman, S., Montgomery, C., & Hyatt, D. (2020). Initial teacher education in England and the Covid-19 pandemic: Challenges and opportunities. *Journal of Education for Teaching*, 8. <https://doi.org/10.1080/02607476.2020.1803051>
27. Li, Y., & Peng, J. (2020). Coping Strategies as Predictors of Anxiety: Exploring Positive Experience of Chinese University in Health Education in COVID-19 Pandemic. *Creative Education*, 11(05), 735–750. <https://doi.org/10.4236/ce.2020.115053>
28. Longhurst, G. J., Stone, D. M., Duloher, K., Scully, D., Campbell, T., & Smith, C. F. (2020). Strength, Weakness, Opportunity, Threat (SWOT) Analysis of the Adaptations to Anatomical Education in the United Kingdom and Republic of Ireland in Response to the Covid-19 Pandemic. *Anatomical Sciences Education*, 13(3), 301–311. <https://doi.org/10.1002/ase.1967>
29. Marinoni, G., van't Land, H., & Jensen, T. (2020). *THE IMPACT OF COVID-19 ON HIGHER EDUCATION AROUND THE WORLD* (o. 50). International Association of Universities (IAU).
30. Mohos, A., Mester, L., Barabás, K., Nagyvári, P., & Kelemen, O. (2020). Orvos-beteg kommunikációs gyakorlat szimulált pácienssel a koronavírus-járvány idején.(A COVID–19-pandémia orvosszakmai kérdései). *Orvosi Hetilap*, 161(33), 1355–1362.
31. Molnár, G. (2020). Kutatás-fejlesztés és innováció az oktatásban: A „Szegedi Műhely” informatikai fejlesztései és gyakorlati alkalmazásuk. *Civil Szemle*, 17(Különszám), 93–104.
32. Mystakidis, S., Berki, E., & Valtanen, J.-P. (2021). Deep and Meaningful E-Learning with Social Virtual Reality Environments in Higher Education: A Systematic Literature Review. *Applied Sciences*, 11(5), 2412. <https://doi.org/10.3390/app11052412>
33. Námesztovszki, Z., Molnár, G., Kovács, C., Major, L., & Kulcsár, S. (2020). Az információs társadalomban megjelenő online oktatás trendjei, lehetőségei és korlátai. *Civil Szemle*, 17(Klnsz) 37–57.
34. O'byrne, O. (2020). Medical students and COVID-19: The need for pandemic preparedness Student essay. *Journal of Med Ethics*, 46, 623–626. <https://doi.org/10.1136/medethics-2020-106353>
35. OECD. (2020a). Remote online exams in higher education during the COVID-19 crisis. *OECD Education Policy Perspectives*, 6. <http://www.oecd.org/education/remote-online-exams-in-higher-education-during-the-covid-19-crisis-f53e2177-en.htm>
36. OECD. (2020b). *The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government*. April, 2–44.
37. Paiva, J., Abreu, A., & Costa, E. (2021). Distance Learning in Higher Education during the COVID-19 pandemic: A Systematic Literature Review. *Research Bulletin (Cadernos de Investigação) of the Master in E-Business*, 1(1). <https://www.iscap.pt/ebusiness-rj/index.php/mne-rj/article/view/44>

38. Pásztor, J. (2020). Az érzelmi intelligencia (EQ) és az önszabályozás szerepe az online tanulásban. In *26th Multimedia in Education Online Conference Proceedings*.
39. Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. Blackwell Pub.
40. Pham, H. H., & Ho, T. T. H. (2020). Toward a 'new normal' with e-learning in Vietnamese higher education during the post COVID-19 pandemic. *Higher Education Research and Development*. <https://doi.org/10.1080/07294360.2020.1823945>
41. Reimers, F., Schleicher, A., Saavedra, J., & Tuominen, S. (2020). *Supporting the continuation of teaching and learning during the COVID-19 Pandemic Annotated resources for online learning*.
42. Roy, H., Ray, K., Saha, S., & Ghosal, A. K. (2020). A Study on Students' Perceptions for Online Zoom-app based Flipped Class Sessions on Anatomy Organised during the Lockdown Period of COVID-19 Epoch. *Journal of Clinical & Diagnostic Research*, 14(6), 1–4.
43. Rumbley, L (2020): Coping with COVID-19: International higher education in Europe. The European Association for International Education (EAIE)
44. Sahu, P. (2020). Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus*, 12(4). e7541 <https://doi.org/10.7759/cureus.7541>
45. Serfőző, M., Golyán, S., F. Lassú, Z., & Aggné Pirka, V. (2020). Digitalizáció és online tanulás a pedagógusképzésben – Hallgatói visszajelzések a távolléti oktatásról. *Civil Szemle*, 17(Klnsz)105–116.
46. Skulmowski, A., & Rey, G. D. (2020). Covid-19 as an accelerator for digitalization at a german university: Establishing hybrid campuses in times of crisis. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(3), 212–216. <https://doi.org/10.1002/hbe2.201>
47. Son, C., Hegde, S., Smith, A., Wang, X., & Sasangohar, F. (2020). Effects of covid-19 on college students' mental health in the united states: Interview survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(9), e21279. <https://doi.org/10.2196/21279>
48. Strathern, P. (2001). *Newton* (A. Piróth, Ford.). Elektra Kiadóház.
49. Strielkowski, W., & Wang, J. (2020, május 28). *An Introduction: COVID-19 Pandemic and Academic Leadership*. 6th International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICS).
50. Szűcs, Z. (2020). A tanárképzés digitális transzformációjának kevésbé transzponált elemei. *Civil Szemle*, 17(Klnsz), 133–145.
51. Tamrat, W. (2020, 0). COVID-19 – Private higher education faces precarious future. *University World News – Africa Edition*. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200506081039701>
52. Tria, J. Z. (2020). The covid-19 pandemic through the lens of education in the philippines: The new normal. *International Journal of Pedagogical Development and Lifelong Learning*, 1(1), ep2001. <https://doi.org/10.30935/ijpdll/8311>
53. UNESCO. (2020). UNESCO learning cities ' responses to COVID-19 – outcomes of webinar on 15 April. UNESCO Institute for Lifelong Learning, 1–9.
54. Usak, M., Kazan, A. R. M., & Cherdymova, E. I. (2020). NEW PLAYMAKER IN SCIENCE EDUCATION: COVID-19. *Journal of Baltic Science Education*, 19(2). <https://doi.org/10.33225/jbse/20.19.180>
55. Wang, C., Cheng, Z., Yue, X.-G., & McAleer, M. (2020). Risk Management of COVID-19 by Universities in China. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(2), 36–36. <https://doi.org/10.3390/jrfm13020036>
56. Zakota, Z. (2020). Oktatás járvány idején – az alkalmazkodás nehézségei. *Civil Szemle, különszám*, 59–72.
57. Zhu, X., & Liu, J. (2020). Education in and After Covid-19: Immediate Responses and Long-Term Visions. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 695–699. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00126-3>

The first wave of the pandemic in higher education research – a literature review

Higher education institutions around the world have responded to the global pandemic situation at the start of 2020 by switching to distance learning. The study of these transformations, processes and impacts has been of great research interest from the outset (Crawford et al. 2020; Rumbley, 2020), as new knowledge required by the situation has become a key condition for successful adaptation. In our study, we analysed the themes, methodological approaches and changes reflected in higher education research in the first period of the pandemic. The results show that the period had numerous consequences for higher education research. One of these is the transformation of the publishing space and the increased role of the 'grey literature' that responds faster to current challenges, than traditional research, partly due to decreasing research capacities as a consequence of increased workload for teaching activities in order to adapt to changed circumstances and hence an "inward-looking attitude" of higher education (Crawford et al. 2020a), and the length of the publication process in academic journals. Looking at the themes of the publications, we can conclude that the issues of teaching and learning and research, best practices, methods and tools play a particularly important role in the period under review. Studies dealing with the economic impact of distance education, student (and to a lesser extent) teacher well-being, the impact of the pandemic on higher education policy and governance are also in the foreground.

Keywords: Covid-19, higher education, research, literature review